

Віталій Гаєрищук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
аспірант(Україна)

e-mail: vitaliy.havrishchuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7389-1981>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/AAN-4083-2020/>

Діяльність колегії особливих народних слідчих при Подільському губернському революційному трибуналі

Анотація. *Мета статті* полягає у визначенні законодавчих та організаційно-правових засад функціонування колегії особливих народних слідчих при Подільському губернському революційному трибуналі. Окрім того, автор ставив за мету дослідити особливості формування кадрового складу слідчої колегії при Подільському губернському революційному трибуналі, прослідкувати процесуально-правові аспекти організації досудового розслідування та рух у ній справ. **Методологія дослідження** характеризується використанням загальнонаукових методів, таких як аналіз, синтез, індукція та дедукція. Також у дослідженні були використані і спеціально-історичні методи: історико-хронологічний історико-порівняльний та історико-генетичний. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що вперше на архівних матеріалах було висвітлено особливості формування колегії особливих народних слідчих при Подільському губернському революційному трибуналі. Зокрема, охарактеризовано віковий, освітній та професійно-кваліфікаційний рівень особливих народних слідчих. Також проаналізовано особливості організації досудового розслідування та рух справ у слідчій колегії як в губернському центрі, так і на території повітів. До того ж досліджено особливості введення прокурорського нагляду в Подільській губернії та його вплив на дотримання законності у роботі колегії особливих народних слідчих. **Висновки.** З початку утворення та упродовж свого функціонування колегія особливих народних слідчих при Подільському губернському революційному трибуналі постійно відчувала незабезпеченість працівниками. Це частково було зумовлено особливостями кадрової політики партійно-державного апарату, яка передбачала відмову від послуг представників органів дорадянської юстиції та ставила головним критерієм при призначенні працівників політичну лояльність. Частково це пояснювалось і діями губкому, повіткомів та інших місцевих органів, які постійно переводили працівників із слідчої колегії для інших заходів без заміщення новими. До того ж особливі народні слідчі не могли ефективно виконувати свою роботу через недостатню кваліфікацію та роботу за сумісництвом у інших установах. Усе це зумовлювало затримки у проведенні досудового розслідування, неодноразові порушення процесуально-правових норм та порушення в справі організації обліку та руху кримінальних проваджень.

Ключові слова. *Революційний трибунал, колегія особливих народних слідчих, досудове розслідування, радянський кримінальний процес.*

Постановка проблеми. Реалізація правоохоронної функції держави вимагає розбудови ефективної правоохоронної системи покликаної захищати права та свободи людини і громадянина, які гарантуються Конституцією України та є неодмінною умовою існування будь-якої правової держави. Особлива роль при реалізації означеного завдання відводиться органам досудового розслідування та судовій системі, які в Україні потребують реформування згідно з загальноприйнятими міжнародними демократичними стандартами. Для досягнення вказаних цілей важливим є аналіз власного історичного досвіду становлення та реформування правоохоронних органів, серед яких чільне місце займає система революційних трибуналів та колегій особливих народних слідчих, що функціонували при них. Дослідження діяльності слідчих колегій є особливо важливим, так як революційні трибунали були спеціальними позасудовими репресивними органами, які при винесенні покарань керувались принципом «соціалістичної правосвідомості» та інтересами «соціалістичної революції»[Собрание, 1919 : 159]. Так, саме на стадії досудового розслідування вирішувалось питання про винність особи у вчиненні злочину, а постановою про притягнення як обвинуваченого фактично означала вирок революційного трибуналу[Фоміна, 2012 : 444].

Аналіз джерел та останніх досліджень. Джерелами означеного дослідження виступають законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що відображені у радянських офіційних періодичних виданнях та в Державному архіві Вінницької області. У роботі також були використані й інші документи означеного архіву, що відображали функціонування слідчої колегії

при Подільському губернському революційному трибуналі. Щодо теоретичної розробки проблематики дослідження, то вона не дістала належної уваги дослідників і, загалом, обмежена лише роботами С. Л. Сергійчука [Сергійчук, 2001; Сергійчук, 2002], який, аналізуючи діяльність Подільського губернського трибуналу, частково висвітлив і діяльність колегії особливих народних слідчих та автора статті, який охарактеризував організаційні засади створення та діяльність трибуналу на Поділлі у 1919 р. [Гавришук, 2019].

Мета статті полягає у визначенні та аналізі законодавчих, нормативно-правових та організаційних засад функціонування слідчої колегії при Подільському губревтрибуналі. Також автор ставив за мету простежити особливості формування кадрового складу колегії оснарслідчих, дослідити організацію досудового розслідування та процесуально-правові аспекти діяльності означеної колегії. До того ж автор прагнув дослідити особливості організації обліку та руху кримінальних проваджень та простежити взаємодію колегії оснарслідчих з губернською прокуратурою та іншими органами місцевої влади.

Виклад основного матеріалу. Декретом РНК УСРР «Про суд» від 14 лютого 1919 р. на території України були ліквідовані всі судові установи, що існували тут до утвердження радянської влади (генеральний суд, судові палати, окружні суди, мирові судді, з'їзди мирових суддів, військові, морські, волосні та ін). Також були ліквідовані усі установи та організації, що функціонували при них, зокрема й інститути судових слідчих. Натомість утворювалася система народних судів і революційних трибуналів (далі - ревтрибуналів) [Собрание, 1919 : 155].

Для організації досудового розслідування при ревтрибуналі формувалась колегія особливих народних слідчих (обирались для кожного повіту), які могли застосовувати запобіжні заходи у вигляді арешту, відібрання застави, встановлення поручительства або накладення секвестру на майно. Особливі народні слідчі обирались губвиконкомом на шестимісячний строк із числа осіб, що відповідали умовам для радянських виборців. Губвиконком наділявся правом дострокового їх звільнення [ДАВіО, Ф. Р-207. Оп.6. Спр.1. Арк.56; Собрание, 1919 : 157-158]. Розслідування повинно було тривати 1 місяць. У разі неможливості завершити його в означений строк, особливі народні слідчі входили з мотивованим поданням у революційний трибунал [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.1. Арк.61]. Проте навіть так існували винятки. Зокрема, циркуляр НКЮ, адресований юридичному відділу Подільського губвиконкому в травні 1919 р., вказував на необхідність завершити до 15 травня слідство за усіма справами, провадження щодо яких було розпочато до 1 травня [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.1. Арк.3]. Суттєво скорочувався і час попереднього слідства щодо політичних злочинів, який повинен був тривати лише 48 годин [Ярмиш, 2013 : 310]. Однак в окремих випадках революційний трибунал міг розглядати справи без проведення слідства.

Передусім, варто зауважити, що на початку своєї діяльності колегія особливих народних слідчих (далі – оснарслідчих) Подільського губревтрибуналу була недоукомплектована, нараховуючи 6 осіб, хоча за штатом передбачалось 12 [ДАВіО. Ф.Р-207 Оп.6. Спр.107. Арк.150]. Головою колегії оснарслідчих на початку травня 1919 р. було призначено Є. Тарногородського. Згідно з повідомленням Подільського губревтрибуналу контрольно-слідчому підвідділу при губернському відділі юстиції від 11 червня 1919 р. членами колегії оснарслідчих, окрім Є. Тарногородського, були також О. Фішер, О. Назаренко, М. Максимович, М. Філіповський і В. Красноленський. [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.107. Арк.73,75]. Зважаючи на це, В. Красноленський, який на цей час очолював губревтрибунал, виконував і обов'язки особливого народного слідчого. Однак уже 16 червня 1919 р. у колегії розпочав роботу М. Файнциммер. І з цього часу В. Красноленський залишив роботу в слідчій колегії, залишившись на посаді виконувача обов'язків голови губревтрибуналу.

Характеризуючи кадровий склад слідчої колегії варто зазначити, що вона була менш політично однорідною, ніж колегія суддів губревтрибуналу. Зокрема, із 6 оснарслідчих лише 2 члени належали до комуністичної партії, 3 були безпартійними та один був членом партії лівих соціалістів-революціонерів. Вік особливих народних слідчих суттєво різнився. Є. Тарногородському та М. Філіповському був 21 рік, М. Максимовичу було 23 роки. М. Файнциммеру, О. Назаренку та О. Фішеру – 36, 46 та 55 відповідно. На відміну від членів трибуналу особливі народні слідчі мали кращу освіту. Зокрема, Є. Тарногородський, М. Філіповський та М. Файнциммер мали середню освіту, М. Максимович був ще студентом, а О. Фішер та О. Назаренко мали вищу юридичну освіту [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.107. Арк.80]. До того ж деякі оснарслідчі, на відміну від тих же членів губ ревтрибуналу, мали досвід роботи в судово-слідчих органах. Зокрема, О. Фішер раніше був членом Вінницького окружного суду, а О. Назаренко працював особливим слідчим при цьому ж суді. Щодо інших оснарслідчих, то М. Максимович був комісаром держконтролю, а М. Філіповський працював «інструктором» [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп. № 6. Спр. 108. Арк.41зв., 42зв.]. Варто зазначити, що упродовж 1919 р. відбулись незначні зміни у складі колегії особливих народних слідчих. Одна із них відбулась 6

серпня 1919 р., коли замість М. Файнциммера оснарслідчим було призначено 37-річного С. Верінова [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.108. Арк.77зв.].

Враховуючи наявність у слідчій колегії працівників із вищою освітою та тих, які були членами комуністичної партії, дивним виглядає факт перебування саме Є. Тарногородського на посаді голови колегії оснарслідчих, який мав лише середню освіту, був одним із наймолодших серед членів колегії, не мав досвіду управлінської та судової діяльності та раніше ніде не працював, до того ж був безпартійним. Імовірно, головну роль у цьому призначенні зіграли родинні зв'язки Є. Тарногородського із М. Тарногородським (рідний брат Є. Тарногородського, який на той час очолював Подільський губвиконком) [Вітковський, 1988 : 74; Справочник, 2005]. Тому цілком закономірним виглядає той факт, що уже 11 червня Є. Тарногородський написав заяву про звільнення з посади голови колегії оснарслідчих, мотивуючи таке рішення своїм безпартійним статусом та відсутністю достатнього авторитету серед державних та партійних органів [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.107. Арк.74-75, 186]. Після Є. Тарногородського колегію оснарслідчих очолив М. Максимович [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.107. Арк.98]. Очевидно, що таке кадрове рішення обумовлювалось передусім політичними мотивами. Адже М. Максимович на відміну від свого попередника був членом комуністичної партії та мав досвід роботи в радянських каральних органах, так як до того нетривалий час очолював слідчу колегію при губНК [Малигін, 2002 : 113]. Однак він був одним із наймолодших серед членів колегії і не мав такої освіти, яка була у інших, старших, хоча і безпартійних оснарслідчих.

Щодо Є. Тарногородського, то уже незабаром він знову отримав відповідальну посаду. 3 липня 1919 р. його було призначено особливо уповноваженим контрольно-слідчого підрозділу юридичного відділу губвиконкому [ДАВіО. Ф.Р-207 Оп.6. Спр.107. Арк.108].

Варто зазначити, що на початковому етапі своєї діяльності губревтрибунал не був переважаний справами. Так, у провадженні оснарслідчих на 11 червня 1919 р. знаходилося 25 справ. Також при слідчій колегії передбачалось відкрити 25 камер, хоча на той час функціонувало 5 [ДАВіО. Ф. Р-207. Оп.6. Спр.107. Арк.73 ; Сергійчук, 2001 : 57]. Незважаючи на це, досить повільно відбувалось провадження слідства оснарслідчими. Про це свідчить один із архівних документів, хоча і не датований (ймовірно, це копія оригіналу), однак із нього дізнаємось, що губревтрибунал звертався в колегію оснарслідчих з проханням поспішити з закінченням слідства по 20 справах і, окрім цього, просив вказати причини повільності провадження слідства по них. До того ж, ймовірно, що деякі справи взагалі не мали обвинувальних актів, адже далі губревтрибунал вказував оснарслідчим на необхідність надати відомості про ті справи, що «виникли поза ревтрибом» із зазначенням часу їх виникнення, іменування обвинувачених та суті обвинувачення [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.107. Арк.187-187зв.].

Підтвердженням таких порушень слугує також протокол за результатами огляду 5 червня 1919 р. вінницької в'язниці спеціально створеною комісією із представників: юридичного відділу, колегії особливих народних слідчих при губревтрибуналі, губкому КП(б)У, ВУНК та губерньської НК. Із нього видно що із 25 ув'язнених, які рахувались за губревтрибуналом, жодному не було пред'явлено обвинувачення. Тому не дивно, що до комісії надходили скарги від багатьох ув'язнених про те, що їм не пред'являли обвинувачення, а деяких навіть не допитували. Наприклад, арештована губревтрибуналом Є. Бельма, яка перебувала у в'язниці з 26 квітня 1919 р., скаржилась на те, що досі не знає в чому її обвинувачують.

У результаті, лише після того як комісія проревізувала вінницьку в'язницю, вона постановила, щоб губревтрибунал як і інші органи в 3-денний термін прислали копії постанов про тримання під вартою ув'язнених та вжили заходів щодо допиту тих арештованих, які досі не були допитані [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.107. Арк.82-84].

Однак скарги на дії слідчої колегії губревтрибуналу надходили і після цього. Наприклад, 22 червня 1919 р. один із обвинувачених скаржився в губревтрибунал на те, що в колегії оснарслідчих йому було без мотивації відмовлено в проханні ознайомитись з матеріалами слідства, які, в результаті, йому все ж не було надано [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.6. Спр.107. Арк. 98].

Рішення Х з'їзду РКП(б), що стали основою для заміни воєнного комунізму на НЕП, зумовили необхідність закріплення в УСРР режиму законності. Для його реалізації РНК УСРР в травні 1921 р. прийняла постанову «Про роботу Нарком'юсту», у якій вказала на необхідність підняття працездатності та авторитету судових органів, а 14 вересня 1921 р. ВУЦВК видав постанову «Про зміцнення та підняття авторитету органів юстиції», у якій вимагав від губвиконкомів забезпечити ревтрибунали та інші органи кращими силами, направляючи сюди найдосвідченіших та надійних співробітників для того, щоб судовим та слідчим органам була забезпечена повна можливість здійснювати покладені на них завдання [Черниченко, 1996 : 27-28]. Все ж означене законодавство на Поділлі не було реалізоване. В останній чверті 1921 р. в слідчій колегії Подільського губревтрибуналу відчувався дефіцит працівників [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.79. Арк.37]. Незабезпеченість оснарслідчими частково зумовлювалася діями губкому,

який переводив працівників із губревтрибуналу на іншу роботу без заміщення новими. Зокрема, за останню чверть 1921 р. ним було відізнано 2 оснарслідчих [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр. 67. Арк.290]. Варто додати, що незабезпеченість слідчої колегії губревтрибуналу працівниками частково зумовлювалась і діями Верховного трибуналу. Так, в грудні 1921 р. санкцією Верховного трибуналу УСРР була ініційована кампанія щодо звільнення губревтрибуналами співробітників, які не були членами комуністичної партії. У межах означених заходів Подільським губревтрибуналом були звільнені 4 оснарслідчі [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.79. Арк.63в.]. На нашу думку, вказані заходи свідчили про прагнення партійно-державного керівництва УСРР остаточно перетворити губревтрибунали в репресивні позасудові органи політичного характеру.

Це негативно позначалось на діяльності слідчої колегії, оскільки замість звільнених у колегію оснарслідчих переводились, загалом, некваліфіковані працівники. І коли вони, пропрацювавши певний час у слідчій колегії, дечому все ж навчались, через нетривалий час знову знімались губкомом. Так, у жовтні 1921 р. слідча колегія губревтрибуналу нараховувала 6 членів. У повітах працювало ще 6 оснарслідчих, а 6 повітів залишались без оснарслідчих. До того ж ситуація ускладнювалась тим, що слідча колегія була перевантажена, на 5 жовтня 1921 р. у її провадженні знаходилось 228 справ (для прикладу, на 11 червня 1919 р. в колегії оснарслідчих знаходилось лише 25 справ) [Сергійчук, 2002 : 70]. Наприкінці 1921 р. колегія оснарслідчих нараховувала уже 10 членів. Окрім того, варто додати, що усі оснарслідчі працювали за сумісництвом [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.290, 294; ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.79. Арк.37]. Але як стверджував представник Верховного трибуналу А. Васильєв, коли він прибув у Вінницю в січні 1922 р. для ревізії губревтрибуналу, то на цей час у слідчій колегії працювало лише 3 оснарслідчих. Два із них мали вищу юридичну освіту та в минулому були судовими слідчими, а ще один був студентом юридичного факультету. Лише пізніше слідча частина почала поповнятися оснарслідчими, які прибули після відпусток у зв'язку з хворобою, та тими, які були переведені з губкому. У результаті, А. Васильєв повідомляв про 6 оснарслідчих, які працювали в слідчій колегії. Варто зазначити, що майже всі вони мали юридичну освіту. Із них двоє працювали за сумісництвом: один – як народний слідчий, а другий – в товарному відділі губпродкому. Ще однією особливістю оснарслідчих було те, що усі вони мали безпартійний статус. Щодо канцелярії слідчої частини, то тут працювали і неповнолітні. Зокрема, секретарем був 17 річний юнак, а друкаркою також неповнолітня дівчина. Щодо діловодства слідчої колегії, то, за твердженням А. Васильєва, воно було у відмінному вигляді [ДАВіО. Ф. Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.306зв.-307]. Приділив увагу А. Васильєв і повітовим камерам оснарслідчих, більшість членів яких були безпартійними та, на його думку, не відповідали своїм призначенням. Також вони, знаходячись на далекій відстані від губревтрибуналу, а саме – в прикордонній території, не піддавались ревізіям та перевіркам [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.312]. Це, на нашу думку, цілком могло сформувати сприятливий ґрунт для різного роду зловживань, порушень та незаконної діяльності означених органів.

Неодноразові вилучення працівників з боку інших органів зумовлювали незабезпеченість слідчої колегії кадрами, внаслідок чого остання, за свідченням одного із членів губревтрибуналу, була зовсім зруйнована [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.302]. Детальніше відобразив рух у ній справ представник Верховного трибуналу А. Васильєв. Він, зокрема, зазначав, що на 1 лютого 1922 р. в провадженні слідчої колегії знаходилось 87 справ. Деякі з них були у провадженні досить тривалий час. Усі справи знаходились в непідшитому вигляді, та, окрім того, були не пронумеровані. У такому ж вигляді вони передавались на розпорядчі засідання. У справах були відсутні постанови про прийняття до провадження, про залучення обвинуваченого, про обрання запобіжних заходів, про пред'явлення підслідним відомостей про рух справи. Також перед подачею справ на розпорядчі засідання на них не було висновку старшого слідчого, який повинен був наглядати за веденням слідства. Таким чином, слідча колегія залишалася без нагляду, що частково пояснювало такий стан справ у ній. Загалом, А. Васильєв відзначав, що усі справи знаходились в неупорядкованому вигляді. Доповідь на розпорядчих засіданнях робив оснарслідчий, а не член колегії губревтрибуналу, як вимагалось насправді. Із усіх справ, що перебували у провадженні оснарслідчих, лише десята частина передавалась на розпорядчі засідання губревтрибуналу, а усі інші припинялись у зв'язку з невиявленням та відсутністю винних або з амністією. Ті справи, які були передані на розгляд розпорядчих засідань, також припинялись або амністувались. Далі А. Васильєв стверджував, що деякий час у слідчій колегії фактично взагалі не знаходився жоден оснарслідчий. [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.307, 309зв., 310].

Колегія оснарслідчих не охоплювала усі справи, що перебували у її провадженні, оскільки один слідчий в середньому розслідував від 13 до 19 справ. Як наслідок, в канцелярії слідчої частини перебувало кілька нещодавно відкритих проваджень не розподілених між оснарслідчими і тому знаходились без руху уже 10 днів. Це, на думку А. Васильєва, свідчило про свідомий саботаж, небажання працювати та відсутність керівника, що міг би налагодити

дисципліну та планомірно відновити належну роботу слідчої колегії [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.307-307зв.]. Отже, умови НЕПу вимагали від державних органів проведення в житті засад законності і права, функціонування на принципах революційної законності, що висувало на перший план дотримання закону [Усеїнова]. На Поділлі це не дало суттєвих результатів і колегія оснарслідчих як і раніше працювала з порушенням радянського кримінального права.

Варто зазначити, що склад колегії оснарслідчих не залишався незмінним хоча б на певний час і продовжував змінюватися практично кожного місяця. Це через уже вищезазначені причини було деструктивним фактором, що ускладнював її діяльність. Зокрема, в січні 1922 р. колегію оснарслідчих залишили 2 члени, натомість прибуло 4. У лютому колегія оснарслідчих втратила 3 членів, натомість поповнилась лише 1 працівником. У березні слідчу колегію залишило 3 оснарслідчих, стільки ж прийшло їм на зміну [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.336-337].

До вказаних проблем додавались численні порушення процесуальних аспектів організації попереднього слідства. Вони були відображені у констатаційній частині наказу №69 Подільського губревтрибуналу від 11 квітня 1922 р.. У ньому, зокрема, зазначалось, що у багатьох уже закінчених справах відсутні: постанови оснарслідчих про прийняття їх до свого провадження; постанови про залучення обвинувачених до слідства та пред'явлення обвинувачень; постанови про обрання запобіжних заходів та їх зміни; протоколи обшуків та оглядів речових доказів і постанови про залучення їх до справ [ДАВіО. Ф.Р-207 Оп.4. Спр.3. Арк.21]. Про процесуальні порушення слідчої колегії відзначав і новопризначений у квітні 1922 р. голова губревтрибуналу А. Рамов. У доповідній записці від 3 травня 1922 р., адресованій Верховному трибуналу, він зазначав, що особливі народні слідчі працювали без інструкцій та без нагляду. Документація щодо підслідних також велася із порушеннями. Слідчі дії здійснювались без оформлення постанов. Порушені справи залишались без провадження «багато місяців» [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.1-1зв.]. Зв'язку з повітовими камерами особливих народних слідчих не було. Чотири ж із них залишались незаміщеними [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.1зв.]. Пізніше, цього ж місяця, голова губревтрибуналу зазначав, що суттєвим недоліком у функціонуванні слідчої колегії було те, що пред'явлення матеріалів слідства обвинуваченим при його завершенні було перетворено в «винятково формальну процедуру» [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.38].

Варто зазначити, що у колегії оснарслідчих продовжував спостерігатися дефіцит працівників. 22 травня 1922 р. голова губревтрибуналу А. Рамов повідомляв в Верховний трибунал, що штат його відомства був недоукомплектований на 5 оснарслідчих [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.11]. Згодом слідча колегія губревтрибуналу була поповнена і у ній залишилось лише 2 вакантних місця. Однак навіть відсутність 2 членів слідчої колегії зумовлювала суттєві затримки у проведенні слідства [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.20зв.]. Наступного місяця А. Рамов відзначав якісне покращення кадрового складу колегії оснарслідчих. Члени колегії були безпартійними, але, за словами голови губревтрибуналу, «добросовісно та полярно» виконували свою роботу. У результаті поповнення означеної колегії додатковими працівниками, вона виявилась заповненою понад норму [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.64, 68]. Незважаючи на перепоповненість слідчої колегії, у ній в серпні додатково з'явилося ще 3 оснарслідчих, незважаючи на скорочення усього штату працівників губревтрибуналу [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.172, 158]. У результаті цих та інших кадрових змін, колегія оснарслідчих була перепоповнена понад норму на 3 члени [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.173]. Лише у вересні через звільнення 3 працівників, колегія оснарслідчих була заповнена згідно із визначеним штатом [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.215]. Пізніше, у жовтні 1922 р., постала проблема з нестачею працівників, насамперед оснарслідчих у повітах, у зв'язку із запровадженням прокурорського нагляду. Це було зумовлено тим, що, за поданням губ прокурора, на посади помічників прокурора в повітах були висунуті 3 оснарслідчі губ ревтрибуналу, які працювали в повітових камерах. З огляду на те, що замінити означених оснарслідчих було ніким, голова губревтрибуналу А. Рамов надіслав письмове звернення Прокурору УСРР з настійним проханням все ж залишити вказаних оснарслідчих при губревтрибуналі [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.116]. Як впливає із наступного повідомлення А. Рамова, надісланого у цьому ж місяці, однак уже на адресу Верховного трибуналу, перешкоджала роботі колегії оснарслідчих і відсутність партійного квитка. Тому голова губревтрибуналу просив перевести в слідчу колегію оснарслідчого комуніста [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр 1. Арк.117]. Все ж уникнути кадрових втрат слідчій колегії губревтрибуналу не вдалося, оскільки в цьому ж місяці оснарслідчий О. Словенко був переведений на роботу в губ прокуратуру [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.268]. Натомість слідча колегія була поповнена Є. Ружицьким [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.207]. Вочевидь оснарслідчих, які були б членами комуністичної партії, все ж не вистачало. Тому наприкінці жовтня 1922 р. голова губревтрибуналу черговий раз доповідав Верховному трибуналу, про потребу в трьох партійних оснарслідчих [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.255]. Варто додати, що нерідко причиною

регулярних кадрових змін була недостатня кваліфікація оснарслідчих. Так, в листопаді 1922 р. було звільнено оснарслідчого П. Закса, бо він не відповідав займаній посаді [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.284]. Деякі ж оснарслідчі звільнялись за власним бажанням. Так, в грудні цього ж року колегія оснарслідчих поповнилась Б. Борисовим, який був зарахований 1 грудня, однак, пропрацювавши лише півмісяця, 15 грудня звільнився за власним бажанням. За власним бажанням звільнився і оснарслідчий І. Шкрепа, а Й. Леві був переведений на роботу в губпрокуратуру [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.332].

Загалом, для розуміння змінності складу слідчої колегії губревтрибуналу варто зауважити, що за 1922 р. її залишило 24 оснарслідчих. За цей же час вона була поповнена 28 оснарслідчими. [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.336-338]. Отже, в середньому за місяць у губревтрибуналі змінювалось близько 2 оснарслідчих.

Важливим показником діяльності особливих народних слідчих був «рух справ у слідчій колегії». Так, після призначення головою губревтрибуналу А. Рамова була проведена робота щодо розвантаження слідчої колегії від непідсудних губевтрибуналу справ. Про це А. Рамов 5 червня 1922 р. повідомляв Верховному трибуналу [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.20зв.]. На момент його призначення головою у квітні 1922 р. у провадженні оснарслідчих знаходилось понад 300 справ [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.29зв.]. До того ж деякі провадження знаходились без руху один, а то й два роки [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.20зв.]. У результаті, після розвантаження слідчої колегії у її провадженні залишилось понад 100 справ [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.29зв.]. Для того щоб зробити роботу слідчої колегії більш інтенсивною та підконтрольною, А. Рамов прикріпив кожного оснарслідчого до одного із державних обвинувачів, що працювали при трибуналі і відтепер повинні були інструктувати слідчих фактично, частково, поклавши на них функції ще не існуючої на той час прокуратури [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.21]. Це дало свої результати і уже в наступному звіті Верховному трибуналу від 6 липня 1922 р. А. Рамов відзначав безперебійну роботу слідчої колегії, яку, зокрема, пояснював потрійним контролем оснарслідчих (з боку державного обвинувача; члена колегії трибуналу, що наглядав за слідчою частиною і, власне, голови губревтрибуналу) [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.64зв.]. Пізніше, в серпні 1922 р. А. Рамов звітував Верховному трибуналу, що контроль оснарслідчих з боку державних обвинувачів все ж залишався недостатнім через завантаженість роботою останніх [ДАВіО. Ф. Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.116зв.]. Незважаючи на це, у серпні та вересні 1922 р. слідчий апарат, загалом, працював без затримок [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.165, 212]. Хоча колегія оснарслідчих не встигала розглядати усі порушені справи [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.219]. У жовтні, за словами А. Рамова, слідча колегія здійснила великий об'єм роботи. Приділив увагу голова губревтрибуналу і прокурорському нагляду, який через брак власних працівників, не в повній мірі контролював роботу оснарслідчих, тому як і раніше останні, за погодженням із губпрокурором, перебували під наглядом колегії та голови губревтрибуналу. Такий нагляд та контроль продовжувався до середини листопада поточного року. А уже з цього часу губпрокуратурою було виділено 2 співробітника для роботи при губревтрибуналі і виконання означених функцій [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.264, 280]. У грудні та січні 1922-1923 рр. колегія оснарслідчих працювала без значних затримок, незважаючи на недостатню якісну роботу міліції в справі своєчасного виклику обвинувачених та свідків [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк. 329зв., 355].

Однак значно гіршою була ситуація на місцевому рівні. У травні 1922 р. у трьох повітах взагалі не було камер особливих народних слідчих через відсутність необхідних працівників. А. Рамов скаржився в Верховний трибунал, що, через недостатність кадрів і великі розміри повітів, значна кількість населення і місцевих органів влади залишались поза межею впливу губревтрибуналу. Ті ж камери, що функціонували, через велику кількість справ (бл. 40-60), внаслідок затягування слідства працювали із значними затримками.

Причиною незадовільної роботи повітових камер оснарслідчих була також відсутність засобів пересування. Як зазначав голова губревтрибуналу, оснарслідчим доводилось викликати в камеру обвинувачених і свідків, які знаходились на відстані 30-40 верст від неї. У результаті, вони або взагалі не з'являлись, або прибували із значним запізненням. Не менш важливою причиною затримок у роботі повітових камер була незадовільна робота міліції, яка недбало ставилась до завдань оснарслідчих [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.5. Спр.1. Арк.21-21зв.].

Роботу також ускладнював недостатній зв'язок повітових камер із повітвиконкомами [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.116]. Голова губревтрибуналу, зі свого боку, піддавав сумніву якість роботи оснарслідчих у повітах через відсутність належного контролю. Незважаючи на означені труднощі, все ж у червні 1922 р. ситуація покращилась і за цей час уже в усіх повітах були сформовані камери оснарслідчих [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.64зв.].

Повільність роботи оснарслідчих значно була зумовлена й недостатньою кваліфікацією останніх. Адже повітвиконками неодноразово відкликали оснарслідчих замінюючи їх

.....
працівниками без належної кваліфікації [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.116-116зв.]. Для того щоб уникнути такого роду сумісництва і не відривати оснарслідчих від їх основної роботи, в серпні 1922 р. у шість повітів були направлені додаткові працівники, які, за словами А. Рамова, «підняли роботу камер оснарслідчих в означених повітах на належну висоту» [ДАВіО. Ф. Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.165зв.]. Значно гальмував роботу повітових камер так званий «політичний бандитизм» [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.165-165зв.].

Важлива увага приділялася забезпеченню повітових камер лояльними працівниками, тобто членами комуністичної партії. Для цього у вересні 1922 р. у повітових камерах були проведені кадрові зміни з метою залишення там лише тих оснарслідчих, які були комуністами. Після реалізації вказаних заходів, лише в камері Ново-Ушицького повіту залишився один безпартійний оснарслідчий [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.165-165зв.].

Як свідчить приклад діяльності камери оснарслідчого Могилівського повіту, роботи означеного органу перешкоджала й відсутність коштів на пересилання поштово-телеграфної кореспонденції. Так, оснарслідчий вказаного повіту, у вересні 1922 р., впродовж п'яти днів не міг переслати телеграму в губревтрибунал, незважаючи на те, що кошти на означені цілі поштово-телеграфне відомство повинно було виділяти у кредит за рахунок губревтрибуналу та губвідділу юстиції. Як наслідок, він звернувся до комісара поштово-телеграфної контори та погрожував судом революційного трибуналу у разі неприйняття кореспонденції для пересилки у кредит [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.74. Арк.55-55зв.].

Варто зауважити, що, як і раніше, місцеві органи влади продовжували втручатися в діяльність повітових камер оснарслідчих, що суттєво ускладнювало їх діяльність. Зокрема, в січні 1923 р. голова губревтрибуналу повідомляв, що означені камери працювали із затримками через втручання повітвиконкомів у їх діяльність, оскільки останні на власний розсуд зміщували та призначали працівників повітових камер [ДАВіО. Ф.Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.355]. У другій половині лютого 1923 р. діяльність повітових камер ускладнилась через ліквідацію близько половини повітів Подільської губернії, що зумовило зміну меж вже існуючих камер. Це викликало труднощі при викликах свідків та обвинувачених [ДАВіО. Ф. Р-207. Оп.3. Спр.67. Арк.378].

Висновки. Отже, після утворення та упродовж подальшого функціонування колегія оснарслідчих постійно відчувала незабезпеченість працівниками. Це зумовлювалося з одного боку кадровою політикою партійно-державного апарату, який основним принципом комплектування судово-слідчих органів визнавав відмову від послуг працівників дорадянської юстиції, а з іншого – діями передусім губкому та інших органів місцевої влади, які вилучали оснарслідчих для інших потреб. Ті ж оснарслідчі, які працювали при губревтрибуналі, загалом, не мали достатньої кваліфікації для того, щоб ефективно та правомірно виконувати свою роботу. Це також породжувало затримки у процесі досудового розслідування, численні порушення кримінальних процесуально-правових норм та обліку руху кримінальних проваджень.

Подяка. Висловлюю щирі вдячність членам редакційної колегії журналу за конструктивні консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для проведення дослідження й публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Вітковський, В. М.** (1988). *Ранок повсталого Поділля*. Одеса: Маяк, 224 с.
- Гаврищук, В.** (2019) Організація та діяльність Подільського губерньського революційного трибуналу в 1919 р. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Історія*, (30), 43–49.
- ДАВіО** – Державний архів Вінницької області.
- Малигін, А.** (2002). *Репресії 1919-1923, 1937-1947 років на Поділлі*. Політичні репресії на Поділлі в ХХ столітті: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 23-24 листоп. 2001 р.). 112–116.
- Сергійчук, С. Л.** (2001) Створення та функціонування революційних трибуналів на Поділлі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Історія*, (3), 54–60.
- Сергійчук, С. Л.** (2002) Функціонування революційного трибуналу на Поділлі в 1920-1923 рр. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, (4), 68–74
- Собрание**, (1919). *Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины*. (11), 153–164.
- Справочник**, (2005). *Справочник по истории Коммунистической партии и Советского Союза 1898-1991*. Режим доступу: <http://www.knowbysight.info/TTT/04714.asp>

Усеїнова, Г. С. *Нова економічна політика. Передумови становлення судової системи та її реформування.* Режим доступу:

http://jurfak.univer.kharkov.ua/studentu/lektsia_Useinova_Istoriya_DiPr_Ukr.pdf

Фоміна, Т. Г. (2012). Розвиток кримінально-процесуальних норм щодо дотримання прав обвинуваченого протягом XIX-XX ст. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, (1), 442–450.

Черниченко, С. А. (1996). Перестройка судебной системы Украины в начале 20-х годов: подбор и расстановка кадров органов юстиции. *Проблемы законности*, (31), 27-35.

Ярмыш, А. Н. (2013). Становление основ советского права (1917-1920). *Право України*, (1), 301–312.

Виталий Гаврищук

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского
аспирант (Украина)

Деятельность коллегии особых народных следователей при Подольском губернском революционном трибунале

Аннотация. *Цель статьи* заключается в определении законодательных и организационно-правовых основ функционирования коллегии особых народных следователей при Подольском губернском революционном трибунале. Кроме того, автор ставил целью исследовать особенности формирования кадрового состава следственной коллегии при Подольском губернском революционном трибунале, проследить процессуально-правовые аспекты организации досудебного расследования и движение в коллегии дел. **Методология** исследования характеризуется использованием общенаучных методов таких как анализ, синтез, индукция и дедукция. Также в исследовании были использованы и специально-исторические методы: историко-хронологический историко-сравнительный и историко-генетический. **Научная новизна** работы заключается в том, что впервые, на архивных материалах, были рассмотрены особенности формирования коллегии особых народных следователей при Подольском губернском революционном трибунале. В частности, охарактеризованы возрастной, образовательный и профессионально-квалификационный уровни особых народных следователей. Также проанализированы особенности организации досудебного расследования и движение дел в следственной коллегии как в губернском центре, так и на территории уездов. Кроме того, исследованы особенности введения прокурорского надзора в Подольской губернии и его влияние на соблюдение законности в работе коллегии особых народных следователей. **Выводы.** С начала образования и на протяжении своего функционирования коллегия особых народных следователей при Подольском губернском революционном трибунале постоянно чувствовала необеспеченность работниками. Это частично было обусловлено особенностями кадровой политики партийно-государственного аппарата, которая предусматривала отказ от услуг представителей органов досоветской юстиции и ставила главным критерием при назначении работников политическую лояльность. Отчасти, это объяснялось и действиями губкома, уездных комитетов и других местных органов, которые постоянно переводили работников из следственной коллегии для других целей, без замещения новыми. Кроме того, особые народные следователи не могли эффективно выполнять свою работу из-за недостаточной квалификации и работы по совместительству в других учреждениях. Все это приводило к задержке в проведении досудебного расследования, неоднократные нарушения процессуально-правовых норм и нарушения в деле организации учета и движения уголовных производств.

Ключевые слова. *Революционный трибунал, коллегия особых народных следователей, досудебное расследование, советский уголовный процесс.*

Vitalii M. Havrishchuk

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
postgraduate student (Ukraine)

Activity of the board of special public investigators at the provincial revolutionary tribunal in Podillia

Abstract. *The purpose of the article* is to determine the legislative and organizational-legal foundations for the functioning of the college of special public investigators at the provincial revolutionary tribunal. In addition, the author set out to investigate the features of the formation of the

staff of the investigative collegiums at the provincial revolutionary tribunal in Podillia, to trace the procedural and legal aspects of the organization of the pre-trial investigation and the progress of the collegiums of cases. **The methodology of the research** is characterized by the use of general scientific methods such as analysis, synthesis, induction and deduction. Also, special historical methods were used in the study: historical-chronological historical-comparative and historical-genetic. **Scientific novelty** of the work lies in the fact that for the first time on archival materials the features of the formation of a college of special people's investigators at the provincial revolutionary tribunal were examined. In particular, the age, educational and vocational qualification level of special public investigators is characterized. Also analyzed are the features of the organization of pre-trial investigation and the progress of cases in the investigative board both in the provincial center and in the counties. In addition, the features of the introduction of prosecutorial supervision in Podillia province and its impact on the rule of law in the work of the college of special people's investigators were investigated. **Conclusions.** From the beginning of its formation and throughout its functioning, the college of special people's investigators at the Provincial Revolutionary Tribunal constantly had been feeling the lack of workers. This was partially due to the peculiarities of the personnel policy of the party-state apparatus, which provided for the rejection of representatives of pre-Soviet justice bodies and set political loyalty as the main criterion for appointing workers. This was partly due to the actions of the Communist Party provincial committee, other local committees and other local authorities, which constantly transferred workers from the investigative collegiums for other purposes without being replaced by new ones. In addition, special people's investigators could not effectively carry out their work due to insufficient qualifications and part-time work in other institutions. All this led to a delay in the pre-trial investigation, repeated violations of the procedural law and violations in the organization of accounting and the movement of criminal proceedings.

Key words. The revolutionary tribunal, the board of special public investigators, pre-trial investigation, the Soviet criminal process.

References:

- Chernichenko, S. A.** (1996) Perestroyka sudebnoy sistemy Ukrainy v nachale 20-kh godov: podbor i rasstanovka kadrov organov yustitsii [Reorganization of the judicial system of Ukraine in the early 20s: the collection and placement of personnel of the judiciary]. *Problemy zakonnosti – Legal issues*, (31), 27-35. [in Russian].
- DAViO** – Derzhavnyy arkhiv Vinnyckoji oblasti. [State Archive of Vinnytsia Region]
- Fomina, T. Gh.** (2012). Rozvytok kryminaljno-procesualnykh norm shhodo dotrymannja prav obvynuvachenogho protjaghom XIX-XX st. [Development of criminal procedural norms on observance of the rights of the accused during the XIX-XX centuries.] *Naukovyj visnyk Ljvivskogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh spra – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, (1), 442–450. [in Ukrainian].
- Ghavryshhuk, V.** (2019) Orghanizacija ta dijajlnistj Podiljskogho ghubernsjkogho revoljucijnogho trybunalu v 1919 r. [Organization and activity of the Podilskyi Provincial Revolutionary Tribunal in 1919] *Naukovi zapysky Vinnyckogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni M. Kocjubynskogho. Serija: Istorija – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyiubynskyi State Pedagogical University. Series: History*, (30), 43-49. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-30-43-49>. [in Ukrainian].
- Malyghin, A.** (2002) *Represiji 1919–1923, 1937–1947 rokiv na Podilli. Politychni represiji na Podilli v XX stolitti* [Repressions of 1919–1923, 1937–1947 in Podillya. Political repression in Podillya in the XX century] : Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Vinnycja, 23-24 lystop. 2001 r.) (ss. 112–116). Vinnycja. [in Ukrainian].
- Serghijchuk, S. L.** (2001) Stvorennja ta funkcionuvannja revoljucijnykh trybunaliv na Podilli [Establishment and functioning of revolutionary tribunals in Podillya.]. *Naukovi zapysky Vinnyckogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni M. Kocjubynskogho. Serija: Istorija – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyiubynskyi State Pedagogical University. Series: History*, (3), 54–60. [in Ukrainian].
- Serghijchuk, S. L.** (2002) Funkcionuvannja revoljucijnogho trybunalu na Podilli v 1920-1923 rr [The functioning of the revolutionary tribunal in Podillya in 1920-1923]. *Naukovi zapysky Vinnyckogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Mykhajla Kocjubynskogho. Serija: Istorija – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyiubynskyi State Pedagogical University. Series: History*, (4), 68–74. [in Ukrainian].
- Sobranie,**(1919). *Sobranie uzakoneniy i rasporyazheniy Raboche-krestyanskogo pravitelstva Ukrainy* [A collection of legalizations and orders of the Workers and Peasants Government of Ukraine.]. (11), 153–164. [in Russian].

- Spravochnik**, (2005). *Spravochnik po istorii Kommunisticheskoy partii i Sovetskogo Soyuzu 1898–1991* [A Handbook on the History of the Communist Party and the Soviet Union 1898-1991]. Rezhim dostupu: <http://www.knowbysight.info/TTT/04714.asp>. [in Russian].
- Usejinova, Gh. S.** *Nova ekonomichna polityka. Peredumovy stanovlennja sudovoji systemy ta jiji reformuvannja* [New economic policy. Prerequisites for the formation of the judicial system and its reform]. Rezhym dostupu: http://jurfak.univer.kharkov.ua/studentu/lektzia_Useinova_Istoriya_DiPr_Ukr.pdf [in Ukrainian].
- Vitkovsjkyj, V. M.** (1988). *Ranok povstalogho Podillja* [Morning of the insurgent Podillya]. Odesa: Majak, 224 s. [in Ukrainian].
- Yarmysh, A. N.** (2013). Stanovlenie osnov sovetskogo prava [The formation of the foundations of Soviet law]. (1917-1920). *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, (1), 301–312. [in Russian].

Статтю надіслано до редколегії 23.03.2020 р.
Статтю рекомендовано до друку 10.05.2020 р.